๑๑. ปญฺจสติกกฺขนฺธกํ

๑. สงฺคีตินิทานํ

๔๓๗. อถโข อายสฺมา มหากสฺสโป ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘เอกมิทาหํ, อาวุโส, สมยํ ปาวาย กุสินารํ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิฯ อถ ขฺวาหํ, อาวุโส, มคฺคา โอกฺกมฺม อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล นิสีทึฯ

[ที. นิ. ๒.๒๓๑] ‘‘เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร อาชีวโก กุสินาราย มนฺทารวปุปฺผํ คเหตฺวา ปาวํ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺโน โหติฯ อทฺทสํ โข อหํ, อาวุโส, ตํ อาชีวกํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน ตํ อาชีวกํ เอตทโวจํ – ‘อปาวุโส, อมฺหากํ สตฺถารํ ชานาสี’ติ? ‘อามาวุโส, ชานามิฯ อชฺช สตฺตาหปรินิพฺพุโต สมโณ โคตโมฯ ตโต เม อิทํ มนฺทารวปุปฺผํ คหิต’นฺติฯ ตตฺราวุโส, เย เต ภิกฺขู อวีตราคา อปฺเปกจฺเจ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ, ฉินฺนปาตํ ปปตนฺติ, อาวฏฺฏนฺติ, วิวฏฺฏนฺติ – อติขิปฺปํ ภควา ปรินิพฺพุโต, อติขิปฺปํ สุคโต ปรินิพฺพุโต, อติขิปฺปํ จกฺขุํ โลเก อนฺตรหิตนฺติฯ เย ปน เต ภิกฺขู วีตราคา เต สตา สมฺปชานา อธิวาเสนฺติ – อนิจฺจา สงฺขารา, ตํ กุเตตฺถ ลพฺภาติฯ

‘‘อถ ขฺวาหํ, อาวุโส, เต ภิกฺขู เอตทโวจํ – ‘อลํ, อาวุโส, มา โสจิตฺถ; มา ปริเทวิตฺถฯ นเนฺวตํ, อาวุโส, ภควตา ปฏิกจฺเจว อกฺขาตํ – สเพฺพเหว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว อญฺญถาภาโวฯ ตํ กุเตตฺถ อาวุโส ลพฺภา, ยํ ตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ, ตํ วต มา ปลุชฺชีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’ติฯ

‘‘เตน โข ปนาวุโส, สมเยน สุภทฺโท นาม วุฑฺฒปพฺพชิโต ตสฺสํ ปริสายํ นิสิโนฺน โหติ ฯ อถ โข, อาวุโส, สุภโทฺท วุฑฺฒปพฺพชิโต เต ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘อลํ, อาวุโส, มา โสจิตฺถ; มา ปริเทวิตฺถฯ สุมุตฺตา มยํ เตน มหาสมเณน ; อุปทฺทุตา จ มยํ โหม – อิทํ โว กปฺปติ, อิทํ โว น กปฺปตีติฯ อิทานิ ปน มยํ ยํ อิจฺฉิสฺสาม ตํ กริสฺสาม, ยํ น อิจฺฉิสฺสาม น ตํ กริสฺสามา’ติฯ หนฺท มยํ, อาวุโส, ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคายามฯ ปุเร อธโมฺม ทิปฺปติ [ทิพฺพติ (ก.)], ธโมฺม ปฏิพาหิยฺยติ; ปุเร อวินโย ทิปฺปติ วินโย ปฏิพาหิยฺยติ; ปุเร อธมฺมวาทิโน พลวโนฺต โหนฺติ, ธมฺมวาทิโน ทุพฺพลา โหนฺติ; ปุเร อวินยวาทิโน พลวโนฺต โหนฺติ, วินยวาทิโน ทุพฺพลา โหนฺตี’’ติฯ

‘‘เตน หิ, ภเนฺต, เถโร ภิกฺขู อุจฺจินตู’’ติฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป เอเกนูนปญฺจอรหนฺตสตานิ อุจฺจินิฯ ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ เอตทโวจุํ – ‘‘อยํ, ภเนฺต, อายสฺมา อานโนฺท กิญฺจาปิ เสโกฺข, อภโพฺพ ฉนฺทา โทสา โมหา ภยา อคตึ คนฺตุํฯ พหุ จ อเนน ภควโต สนฺติเก ธโมฺม จ วินโย จ ปริยตฺโตฯ เตน หิ, ภเนฺต, เถโร อายสฺมนฺตมฺปิ อานนฺทํ อุจฺจินตู’’ติ ฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป อายสฺมนฺตมฺปิ อานนฺทํ อุจฺจินิฯ

อถ โข เถรานํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ – ‘‘กตฺถ นุ โข มยํ ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคาเยยฺยามา’’ติ? อถ โข เถรานํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ – ‘‘ราชคหํ โข มหาโคจรํ ปหูตเสนาสนํ, ยํนูน มยํ ราชคเห วสฺสํ วสนฺตา ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคาเยยฺยามฯ น อเญฺญ ภิกฺขู ราชคเห วสฺสํ อุปคจฺฉยฺยุ’’นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป สงฺฆํ ญาเปสิ –

๔๓๘. ‘‘สุณาตุ เม, อาวุโส, สงฺโฆ. ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สงฺโฆ อิมานิ ปญฺจ ภิกฺขุสตานิ สมฺมเนฺนยฺย – ราชคเห วสฺสํ วสนฺตานิ ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคายิตุํ, น อเญฺญหิ ภิกฺขูหิ ราชคเห วสฺสํ วสิตพฺพนฺติฯ เอสา ญตฺติฯ

‘‘สุณาตุ เม, อาวุโส, สงฺโฆ. อิมานิ ปญฺจ ภิกฺขุสตานิ สมฺมนฺนติ – ราชคเห วสฺสํ วสนฺตานิ ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคายิตุํ, น อเญฺญหิ ภิกฺขูหิ ราชคเห วสฺสํ วสิตพฺพนฺติฯ ยสฺสายสฺมโต ขมติ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ สมฺมุติ – ราชคเห วสฺสํ วสนฺตานํ ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคายิตุํ, น อเญฺญหิ ภิกฺขูหิ ราชคเห วสฺสํ วสิตพฺพนฺติ – โส ตุณฺหสฺส; ยสฺส นกฺขมติ, โส ภาเสยฺยฯ

‘‘สมฺมตานิสเงฺฆน อิมานิ ปญฺจ ภิกฺขุสตานิ ราชคเห วสฺสํ วสนฺตานิ ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคายิตุํ, น อเญฺญหิ ภิกฺขูหิ ราชคเห วสฺสํ วสิตพฺพนฺติฯ ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี’’ติฯ

อถ โข เถรา ภิกฺขู ราชคหํ อคมํสุ ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคายิตุํฯ อถ โข เถรานํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ – ‘‘ภควตา โข, อาวุโส, ขณฺฑผุลฺลปฺปฏิสงฺขรณํ วณฺณิตํฯ หนฺท มยํ, อาวุโส, ปฐมํ มาสํ ขณฺฑผุลฺลํ ปฏิสงฺขโรม; มชฺฌิมํ มาสํ สนฺนิปติตฺวา ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคายิสฺสามา’’ติฯ

อถ โข เถรา ภิกฺขู ปฐมํ มาสํ ขณฺฑผุลฺลํ ปฏิสงฺขริํสุฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท – เสฺว สนฺนิปาโต [สนฺนิปาโตติ (ก.)] น โข เมตํ ปติรูปํ, โยหํ เสโกฺข สมาโน สนฺนิปาตํ คเจฺฉยฺยนฺติ – พหุเทว รตฺติํ กายคตาย สติยา วีตินาเมตฺวา รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ‘นิปชฺชิสฺสามี’ติ กายํ อาวเชฺชสิฯ อปฺปตฺตญฺจ สีสํ พิโพฺพหนํ, ภูมิโต จ ปาทา มุตฺตาฯ เอตสฺมิํ อนฺตเร อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิฯ

๔๓๙. อถ โข อายสฺมา อานโนฺท อรหา สมาโน สนฺนิปาตํ อคมาสิฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป สงฺฆํ ญาเปสิ –

‘‘สุณาตุ เม, อาวุโส, สงฺโฆ. ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อุปาลิํ วินยํ ปุเจฺฉยฺย’’นฺติฯ

อายสฺมา อุปาลิ สงฺฆํ ญาเปสิ –

‘‘สุณาตุ เม, ภเนฺต, สงฺโฆ. ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อายสฺมตา มหากสฺสเปน วินยํ ปุโฎฺฐ วิสฺสเชฺชยฺย’’นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป อายสฺมนฺตํ อุปาลิํ เอตทโวจ – ‘‘ปฐมํ, อาวุโส อุปาลิ , ปาราชิกํ กตฺถ ปญฺญตฺต’’นฺติ? ‘‘เวสาลิยํ ภเนฺต’’ติฯ ‘‘กํ อารพฺภา’’ติ? ‘‘สุทินฺนํ กลนฺทปุตฺตํ อารพฺภา’’ติฯ ‘‘กิสฺมิํ วตฺถุสฺมิ’’นฺติ? ‘‘เมถุนธเมฺม’’ติฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป อายสฺมนฺตํ อุปาลิํ ปฐมสฺส ปาราชิกสฺส วตฺถุมฺปิ ปุจฺฉิ, นิทานมฺปิ ปุจฺฉิ, ปุคฺคลมฺปิ ปุจฺฉิ, ปญฺญตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ, อนุปญฺญตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ, อาปตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ, อนาปตฺติมฺปิ ปุจฺฉิฯ ‘‘ทุติยํ ปนาวุโส อุปาลิ, ปาราชิกํ กตฺถ ปญฺญตฺต’’นฺติ? ‘‘ราชคเห ภเนฺต’’ติฯ ‘‘กํ อารพฺภา’’ติ? ‘‘ธนิยํ กุมฺภการปุตฺตํ อารพฺภา’’ติฯ ‘‘กิสฺมิํ วตฺถุสฺมิ’’นฺติ? ‘‘อทินฺนาทาเน’’ติฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป อายสฺมนฺตํ อุปาลิํ ทุติยสฺส ปาราชิกสฺส วตฺถุมฺปิ ปุจฺฉิ, นิทานมฺปิ ปุจฺฉิ, ปุคฺคลมฺปิ ปุจฺฉิ, ปญฺญตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ, อนุปญฺญตฺติมฺปิ

ปุจฺฉิ, อาปตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ, อนาปตฺติมฺปิ ปุจฺฉิฯ ‘‘ตติยํ ปนาวุโส อุปาลิ, ปาราชิกํ กตฺถ ปญฺญตฺต’’นฺติ? ‘‘เวสาลิยํ ภนฺเต’’ติฯ ‘‘กํ อารพฺภา’’ติ? ‘‘สมฺพหุเล ภิกฺขู อารพฺภา’’ติฯ ‘‘กิสฺมึ วตฺถุสฺมิ’’นฺติ? ‘‘มนุสฺสวิคฺคเห’’ติฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป อายสฺมนฺตํ อุปาลึ ตติยสฺส ปาราชิกสฺส วตฺถุมฺปิ ปุจฺฉิ, นิทานมฺปิ ปุจฺฉิ, ปุคฺคลมฺปิ ปุจฺฉิ, ปญฺญตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ, อนุปญฺญตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ, อาปตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ, อนาปตฺติมฺปิ ปุจฺฉิฯ ‘‘จตุตฺถํ ปนาวุโส อุปาลิ, ปาราชิกํ กตฺถ ปญฺญตฺต’’นฺติ? ‘‘เวสาลิยํ ภนฺเต’’ติฯ ‘‘กํ อารพฺภา’’ติ? ‘‘วคฺคุมุทาตีริเย ภิกฺขู อารพฺภา’’ติฯ ‘‘กิสฺมึ วตฺถุสฺมิ’’นฺติ? ‘‘อุตฺตริมนุสฺสธมฺเม’’ติฯ อถ โข อายสฺมามหากสฺสโป อายสฺมนฺตํ อุปาลึ จตุตฺถสฺส ปาราชิกสฺส วตฺถุมฺปิ ปุจฺฉิ, นิทานมฺปิ ปุจฺฉิ, ปุคฺคลมฺปิ ปุจฺฉิ, ปญฺญตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ, อนุปญฺญตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ, อาปตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ, อนาปตฺติมฺปิ ปุจฺฉิฯ เอเตเนว อุปาเยน อุภโตวิภงฺเค ปุจฺฉิฯ ปุฏฺโฐ ปุฏฺโฐ อายสฺมา อุปาลิ วิสฺสชฺเชสิฯ

๔๔๐. อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป สงฺฆํ ญาเปสิ –

‘‘สุณาตุ เม, อาวุโส, สงฺโฆฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อานนฺทํ ธมฺมํ ปุจฺเฉยฺย’’นฺติฯ

อายสฺมา อานนฺโท สงฺฆํ ญาเปสิ –

‘‘สุณาตุ เม, ภนฺเต, สงฺโฆฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, อหํ อายสฺมตา มหากสฺสเปน ธมฺมํ ปุฏฺโฐ วิสฺสชฺเชยฺย’’นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ‘‘พฺรหฺมชาลํ, อาวุโส อานนฺท, กตฺถ ภาสิต’’นฺติ? ‘‘อนฺตรา จ, ภนฺเต, ราชคหํ อนฺตรา จ นาฬนฺทํ ราชาคารเก อมฺพลฏฺฐิกายา’’ติฯ ‘‘กํ อารพฺภา’’ติ? ‘‘สุปฺปิยญฺจ ปริพฺพาชกํ พฺรหฺมทตฺตญฺจ มาณว’’นฺติฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ พฺรหฺมชาลสฺส นิทานมฺปิ ปุจฺฉิ, ปุคฺคลมฺปิ ปุจฺฉิฯ ‘‘สามญฺญผลํ ปนาวุโส อานนฺท, กตฺถ ภาสิต’’นฺติ? ‘‘ราชคเห, ภนฺเต, ชีวกมฺพวเน’’ติฯ ‘‘เกน สทฺธิ’’นฺติ? ‘‘อชาตสตฺตุนา เวเทหิปุตฺเตนสทฺธิ’’นฺติฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ สามญฺญผลสฺส นิทานมฺปิ ปุจฺฉิ, ปุคฺคลมฺปิ ปุจฺฉิฯ เอเตเนว อุปาเยน ปญฺจปิ นิกาเย ปุจฺฉิฯ ปุฏฺโฐ ปุฏฺโฐ อายสฺมา อานนฺโท วิสฺสชฺเชสิฯ

๒. ขุทฺทานุขุทฺทกสิกฺขาปทกถา

๔๔๑. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘ภควา มํ, ภนฺเต, ปรินิพฺพานกาเล เอวมาห – ‘อากงฺขมาโน, อานนฺท, สงฺโฆ มมจฺจเยน ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานิ สมูหเนยฺยา’’’ติฯ ‘‘ปุจฺฉิ ปน ตฺวํ, อาวุโส อานนฺท, ภควนฺตํ – ‘กตมานิ ปน, ภนฺเต, ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี’’’ติ? ‘‘น โขหํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ ปุจฺฉึ – ‘กตมานิ ปน, ภนฺเต, ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี’’ติฯ เอกเจฺจ เถรา เอวมาหํสุ – ‘‘จตฺตาริ ปาราชิกานิ ฐเปตฺวา, อวเสสานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี’’ติฯ เอกเจฺจ เถรา เอวมาหํสุ – ‘‘จตฺตาริ ปาราชิกานิ ฐเปตฺวา , เตรส สงฺฆาทิเสเส ฐเปตฺวา, อวเสสานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี’’ติฯ เอกเจฺจ เถรา เอวมาหํสุ – ‘‘จตฺตาริ ปาราชิกานิ ฐเปตฺวา, เตรส สงฺฆาทิเสเส ฐเปตฺวา, เทฺว อนิยเต ฐเปตฺวา, อวเสสานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี’’ติฯ เอกเจฺจ เถรา เอวมาหํสุ – ‘‘จตฺตาริ ปาราชิกานิ ฐเปตฺวา,

เตรส สงฺฆาทิเสเส ฐเปตฺวา, เทฺว อนิยเต ฐเปตฺวา, ตึส นิสฺสคฺคิเย ปาจิตฺติเย ฐเปตฺวา, อวเสสานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี''ติฯ เอกเจฺจ เถรา เอวมาหํสุ – ''จตฺตาริ ปาราชิกานิ ฐเปตฺวา, เตรส สงฺฆาทิเสเส ฐเปตฺวา, เทฺว อนิยเต ฐเปตฺวา, ตึส นิสฺสคฺคิเย ปาจิตฺติเย ฐเปตฺวา, เทฺวนวุติ ปาจิตฺติเย ฐเปตฺวา, อวเสสานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี''ติฯ เอกเจฺจ เถรา เอวมาหํสุ – ''จตฺตาริ ปาราชิกานิ ฐเปตฺวา, เตรส สงฺฆาทิเสเส ฐเปตฺวา, เทฺว อนิยเต ฐเปตฺวา, ตึส นิสฺสคฺคิเย ปาจิตฺติเย ฐเปตฺวา, เทฺวนวุติ ปาจิตฺติเย ฐเปตฺวา, จตฺตาโร ปาฏิเทสนีเย ฐเปตฺวา, อวเสสานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี''ติฯ

๔๔๒. อถโข อายสฺมา มหากสฺสโป สงฺฆํ ญาเปสิ –

''สุณาตุ เม, อาวุโส, สโงฺฆฯ สนฺตมฺหากํ สิกฺขาปทานิ คิหิคตานิฯ คิหิโนปิ ชานนฺติ – 'อิทํ โว สมณานํ สกฺยปุตฺติยานํ กปฺปติ, อิทํ โว น กปฺปตี'ติฯ สเจ มยํ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานิ สมูหนิสฺสาม, ภวิสฺสนฺติ วตฺตาโร – 'ธูมกาลิกํ สมเณน โคตเมน สาวกานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํฯ ยาวิเมสํ สตฺถา อฏฺฐาสิ ตาวิเม สิกฺขาปเทสุ สิกฺขิํสุฯ ยโต อิเมสํ สตฺถา ปรินิพฺพุโต, น ทานิเม สิกฺขาปเทสุ สิกฺขนฺตี'ติฯ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อปฺปญฺญตฺตํ นปฺปญฺญเปยฺย, ปญฺญตฺตํ น สมุจฺฉิเนฺทยฺย, ยถาปญฺญเตฺตสุ สิกฺขาปเทสุ สมาทาย วเตฺตยฺยฯ เอสา ญตฺติฯ

''สุณาตุ เม, อาวุโส, สโงฺฆฯ สนฺตมฺหากํ สิกฺขาปทานิ คิหิคตานิฯ คิหิโนปิ ชานนฺติ – 'อิทํ โว สมณานํ สกฺยปุตฺติยานํ กปฺปติ, อิทํ โว น กปฺปตี'ติฯ สเจ มยํ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานิ สมูหนิสฺสาม, ภวิสฺสนฺติ วตฺตาโร – 'ธูมกาลิกํ สมเณน โคตเมน สาวกานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ ฯ ยาวิเมสํ สตฺถา อฏฺฐาสิ ตาวิเม สิกฺขาปเทสุ สิกฺขิํสุฯ ยโต อิเมสํ สตฺถา ปรินิพฺพุโต, น ทานิเม สิกฺขาปเทสุ สิกฺขนฺตี'ติฯ สโงฺฆ อปฺปญฺญตฺตํ นปฺปญฺญเปติ, ปญฺญตฺตํ น สมุจฺฉินฺทติ, ยถาปญฺญเตฺตสุ สิกฺขาปเทสุ สมาทาย วตฺตติฯ ยสฺสายสฺมโต ขมติ อปฺปญฺญตฺตสฺส อปฺปญฺญาปนา, ปญฺญตฺตสฺส อสมุเจฺฉโท, ยถาปญฺญเตฺตสุ สิกฺขาปเทสุ สมาทาย วตฺตนา, โส ตุณฺหสฺส; ยสฺส นกฺขมติ, โส ภาเสยฺยฯ

''สโงฺฆ อปฺปญฺญตฺตํ นปฺปญฺญเปติ, ปญฺญตฺตํ น สมุจฺฉินฺทติ, ยถาปญฺญเตฺตสุ สิกฺขาปเทสุ สมาทาย วตฺตติฯ ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี''ติฯ

๔๔๓. อถ โข เถรา ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจุํ – ''อิทํ เต, อาวุโส อานนฺท, ทุกฺกฏํ, ยํ ตฺวํ ภควนฺตํ น ปุจฺฉิ – 'กตมานิ ปน, ภเนฺต, ขุทฺทานุขุทฺทกานิสิกฺขาปทานี'ติฯ เทเสหิ ตํ ทุกฺกฏ''นฺติฯ ''อหํ โข, ภเนฺต, อสฺสติยา ภควนฺตํ น ปุจฺฉิํ – 'กตมานิ ปน, ภเนฺต, ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี'ติฯ นาหํ ตํ ทุกฺกฏํ ปสฺสามิ, อปิ จายสฺมนฺตานํ สทฺธาย เทเสมิ ตํ ทุกฺกฏ''นฺติฯ ''อิทมฺปิ เต, อาวุโส อานนฺท, ทุกฺกฏํ, ยํ ตฺวํ ภควโต วสฺสิกสาฏิกํ อกฺกมิตฺวา สิเพฺพสิฯ เทเสหิ ตํ ทุกฺกฏ''นฺติฯ ''อหํ โข, ภเนฺต, น อคารเวน ภควโต วสฺสิกสาฏิกํ อกฺกมิตฺวา สิเพฺพสิํฯ นาหํ ตํ ทุกฺกฏํ ปสฺสามิ, อปิ จายสฺมนฺตานํ สทฺธาย เทเสมิ ตํ ทุกฺกฏ''นฺติฯ ''อิทมฺปิ เต, อาวุโส อานนฺท, ทุกฺกฏํ, ยํ ตฺวํ มาตุคาเมหิ ภควโต สรีรํ ปฐมํ วนฺทาเปสิ, ตาสํ โรทนฺตีนํ ภควโต สรีรํ อสฺสุเกน มกฺขิตํฯ เทเสหิ ตํ ทุกฺกฏ''นฺติฯ อหํ โข, ภเนฺต – มายิมาสํ [มายิมา (สี. สฺยา.)] วิกาเล อเหสุนฺติ – มาตุคาเมหิ ภควโต สรีรํ ปฐมํ วนฺทาเปสิํฯ นาหํ ตํ ทุกฺกฏํ ปสฺสามิ, อปิ จายสฺมนฺตานํ สทฺธาย เทเสมิ ตํ ทุกฺกฏ''นฺติฯ ''อิทมฺปิ เต, อาวุโส อานนฺท, ทุกฺกฏํ, ยํ ตฺวํ ภควตา

โอฬาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน, โอฬาริเก โอภาเส กยิรมาเน, น ภควนฺตํ ยาจิ – 'ติฏฺฐตุ ภควา กปฺปํ, ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปํ, พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน'นฺติฯ เทเสหิ ตํ ทุกฺกฏ''นฺติฯ ''อหํ โข, ภนฺเต, มาเรน ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต น ภควนฺตํ ยาจิํ – 'ติฏฺฐตุ ภควา กปฺปํ, ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปํ, พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน'นฺติฯ นาหํ ตํ ทุกฺกฏํ ปสฺสามิ, อปิ จายสฺมนฺตานํ สทฺธาย เทเสมิ ตํ ทุกฺกฏ''นฺติฯ ''อิทมฺปิ เต, อาวุโส อานนฺท, ทุกฺกฏํ ยํ ตฺวํ มาตุคามสฺส ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย ปพฺพชฺชํ อุสฺสุกฺกํ อกาสิฯ เทเสหิ ตํ ทุกฺกฏ''นฺติฯ ''อหํ โข, ภนฺเต, อยํ มหาปชาปติ โคตมี ภควโต มาตุจฺฉา อาปาทิกา โปสิกา ขีรสฺส ทายิกา ภควนฺตํ ชเนตฺติยา กาลงฺกตาย ถญฺญํ ปาเยสีติ มาตุคามสฺส ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย ปพฺพชฺชํ อุสฺสุกฺกํ อกาสิํฯ นาหํ ตํ ทุกฺกฏํ ปสฺสามิ, อปิจายสฺมนฺตานํ สทฺธาย เทเสมิ ตํ ทุกฺกฏ''นฺติฯ

๔๔๔. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ปุราโณ ทกฺขิณาคิริสฺมิํ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธิํ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิฯ อถ โข อายสฺมา ปุราโณ เถเรหิ ภิกฺขูหิ ธมฺเม จ วินเย จ สงฺคีเต ทกฺขิณาคิริสฺมิํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน ราชคหํ เยน เวฬุวนํ กลนฺทกนิวาโป เยน เถรา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา เถเรหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ ปฏิสโมฺมทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ปุราณํ เถรา ภิกฺขู เอตทโวจุํ – ''เถเรหิ, อาวุโส ปุราณ, ธโมฺม จ วินโย จ สงฺคีโตฯ อุเปหิ ตํ สงฺคีติ''นฺติฯ ''สุสงฺคีตาวุโส, เถเรหิ ธโมฺม จ วินโย จฯ อปิจ ยเถว มยา ภควโต สมฺมุขา สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ, ตเถวาหํ ธาเรสฺสามี''ติฯ

๓. พฺรหฺมทณฺฑกถา

๔๔๕. อถโข อายสฺมา อานโนฺท เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ''ภควา มํ, ภนฺเต, ปรินิพฺพานกาเล เอวมาห – 'เตน หานนฺท, สโงฺฆ มมจฺจเยน ฉนฺนสฺส ภิกฺขุโน พฺรหฺมทณฺฑํ อาณาเปตู'''ติ ฯ ''ปุจฺฉิ ปน ตฺวํ, อาวุโส อานนฺท, ภควนฺตํ – 'กตโม ปน, ภนฺเต, พฺรหฺมทโณฺฑ'''ติ? ''ปุจฺฉิํ โขหํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ – 'กตโม ปน, ภนฺเต, พฺรหฺมทโณฺฑ'''ติ? ''ฉโนฺน, อานนฺท, ภิกฺขุ ยํ อิจฺเฉยฺย ตํ วเทยฺยฯ ภิกฺขูหิ ฉโนฺน ภิกฺขุ เนว วตฺตโพฺพ, น โอวทิตโพฺพ, นานุสาสิตโพฺพ''ติฯ ''เตน หาวุโส อานนฺท, ตฺวํเยว ฉนฺนสฺส ภิกฺขุโนพฺรหฺมทณฺฑํ อาณาเปหี''ติฯ ''กถาหํ, ภนฺเต, ฉนฺนสฺส ภิกฺขุโน พฺรหฺมทณฺฑํ อาณาเปมิ, จโณฺฑ โส ภิกฺขุ ผรุโส''ติ? 'เตน หาวุโส อานนฺท, พหุเกหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ คจฺฉาหี''ติฯ ''เอวํ ภนฺเต''ติ โข อายสฺมา อานโนฺท เถรานํ ภิกฺขูนํ ปฏิสฺสุตฺวา มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธิํ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ นาวาย อุชฺชวนิกาย โกสมฺพิํ อุชฺชวิ, นาวาย ปโจฺจโรหิตฺวา รโญฺญ อุเทนสฺส [อุเตนสฺส (ก.)] อุยฺยานสฺส อวิทูเร อญฺญตรสฺมิํ รุกฺขมูเล นิสีทิฯ เตน โข ปน สมเยน ราชา อุเทโน อุยฺยาเน ปริจาเรสิ สทฺธิํ โอโรเธนฯ อโสฺสสิ โข รโญฺญ อุเทนสฺส โอโรโธ – ''อมฺหากํ กิร อาจริโย อโยฺย อานโนฺท อุยฺยานสฺส อวิทูเร อญฺญตรสฺมิํ รุกฺขมูเล นิสิโนฺน''ติฯ อถ โข รโญฺญ อุเทนสฺส โอโรโธ ราชานํ อุเทนํ เอตทโวจ – ''อมฺหากํ กิร, เทว, อาจริโย อโยฺย อานโนฺท อุยฺยานสฺส อวิทูเร อญฺญตรสฺมิํ รุกฺขมูเล นิสิโนฺนฯ อิจฺฉาม มยํ, เทว, อยฺยํ อานนฺทํ ปสฺสิตุ''นฺติฯ ''เตน หิ ตุเมฺห สมณํ อานนฺทํ ปสฺสถา''ติฯ

อถ โข รโญฺญ อุเทนสฺส โอโรโธ เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข รโญฺญ อุเทนสฺส โอโรธํ อายสฺมา อานโนฺท ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ ฯ อถ โข รโญฺญ อุ

เทนสฺส โอโรโธ อายสฺมตา อานเนฺทน ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุเตฺตชิโต สมฺปหํสิโต อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปญฺจ อุตฺตราสงฺคสตานิ ปาทาสิฯ อถ โข รโญฺญ อุเทนสฺส โอโรโธ อายสฺมโต อานนฺทสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยน ราชา อุเทโน เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข ราชา อุเทโน โอโรธํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน โอโรธํ เอตทโวจ – ''อปิ นุ โข ตุเมฺห สมณํ อานนฺทํ ปสฺสิตฺถา''ติ? ''อปสฺสิมฺหา โข มยํ, เทว, อยฺยํ อานนฺท''นฺติฯ ''อปิ นุ ตุเมฺห สมณสฺส อานนฺทสฺส กิญฺจิ อทตฺถา''ติ? ''อทมฺหา โข มยํ, เทว, อยฺยสฺส อานนฺทสฺส ปญฺจ อุตฺตราสงฺคสตานี''ติฯ ราชา อุเทโน อุชฺฌายติ ขิยฺยติ วิปาเจติ – ''กถญฺหิ นาม สมโณ อานโนฺท ตาว พหุํ จีวรํ ปฏิคฺคเหสฺสติ! ทุสฺสวาณิชฺชํ วา สมโณ อานโนฺท กริสฺสติ, ปคฺคาหิกสาลํ วา ปสาเรสฺสตี''ติ!

อถ โข ราชา อุเทโน เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานเนฺทน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ราชา อุเทโน อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ''อาคมา นุ ขฺวิธ, โภ อานนฺท, อมฺหากํ โอโรโธ''ติ? ''อาคมาสิ โข เต อิธ, มหาราช, โอโรโธ''ติฯ ''อปิ ปน โภโต อานนฺทสฺส กิญฺจิ อทาสี''ติ? ''อทาสิ โข เม, มหาราช, ปญฺจ อุตฺตราสงฺคสตานี''ติฯ ''กิํ ปน ภวํ อานโนฺท ตาว พหุํ จีวรํ กริสฺสตี''ติ? ''เย [เย ปน (ก.)]เต, มหาราช, ภิกฺขู ทุพฺพลจีวรา เตหิ สทฺธิํ สํวิภชิสฺสามี''ติฯ ''ยานิ โข ปน, โภ อานนฺท, โปราณกานิ ทุพฺพลจีวรานิ ตานิ กถํ กริสฺสถา''ติ? ''ตานิ, มหาราช, อุตฺตรตฺถรณํ กริสฺสามา''ติฯ ''ยานิ ปน, โภ อานนฺท, โปราณกานิ อุตฺตรตฺถรณานิ ตานิ กถํ กริสฺสถา''ติ? ''ตานิ, มหาราช, ภิสิจฺฉวิโย กริสฺสามา''ติฯ ''ยา ปน, โภ อานนฺท, โปราณกา ภิสิจฺฉวิโย ตา กถํ กริสฺสถา''ติ? ''ตา, มหาราช, ภูมตฺถรณํ กริสฺสามา''ติฯ ''ยานิ ปน, โภ อานนฺท, โปราณกานิ ภูมตฺถรณานิ ตานิ กถํ กริสฺสถา''ติ? ''ตานิ, มหาราช, ปาทปุญฺฉนิโย กริสฺสามา''ติฯ ''ยา ปน, โภ อานนฺท, โปราณกา ปาทปุญฺฉนิโย ตา กถํ กริสฺสถา''ติ?ฯ ''ตา, มหาราช, รโชหรณํ กริสฺสามา''ติฯ ''ยานิ ปน, โภ อานนฺท, โปราณกานิ รโชหรณานิ ตานิ กถํ กริสฺสถา''ติ? ''ตานิ, มหาราช, โกเฏฺฏตฺวา จิกฺขเลฺลน มทฺทิตฺวา ปริภณฺฑํ ลิมฺปิสฺสามา''ติฯ

อถ โข ราชา อุเทโน – สเพฺพวิเม สมณา สกฺยปุตฺติยา โยนิโส อุปเนนฺติ, น กุลวํ คเมนฺตีติ – อายสฺมโต อานนฺทสฺส อญฺญานิปิ ปญฺจ ทุสฺสสตานิ ปาทาสิฯ อยญฺจรหิ อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปฐมํ จีวรภิกฺขา อุปฺปชฺชิ จีวรสหสฺสํฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เยน โฆสิตาราโม เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ อถ โข อายสฺมา ฉโนฺน เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ฉนฺนํ อายสฺมา อานโนฺท เอตทโวจ – ''สเงฺฆน เต, อาวุโส ฉนฺน, พฺรหฺมทโณฺฑ อาณาปิโต''ติฯ

''กตโม ปน, ภเนฺต อานนฺท, พฺรหฺมทโณฺฑ อาณาปิโต''ติ? ''ตฺวํ, อาวุโส ฉนฺน, ภิกฺขู ยํ อิเจฺฉยฺยาสิ ตํ วเทยฺยาสิฯ ภิกฺขูหิ ตฺวํ เนว วตฺตโพฺพ, น โอวทิตโพฺพ, นานุสาสิตโพฺพ''ติฯ ''นนุ วาหํ, ภเนฺต อานนฺท, หโต เอตฺตาวตา, ยโตหํ ภิกฺขูหิ เนว วตฺตโพฺพ, น โอวทิตโพฺพ, นานุสาสิตโพฺพ''ติ ตเตฺถว มุจฺฉิโต ปปโตฯ อถ โข อายสฺมา ฉโนฺนพฺรหฺมทเณฺฑน อฏฺฏียมาโน หรายมาโน ชิคุจฺฉมาโน เอโก วูปกโฎฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหรโนฺต นจิรเสฺสว ยสฺสตฺถาย

กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร จ ปนายสฺมา ฉนฺโน อรหตํ อโหสิฯ อถ โข อายสฺมา ฉนฺโน อรหตฺตํ ปตฺโต เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ‘‘ปฏิปฺปสฺสเมฺภหิ ทานิ เม, ภนฺเต อานนฺท, พฺรหฺมทณฺฑ’’นฺติฯ ‘‘ยทเคฺคน ตยา, อาวุโส ฉนฺน, อรหตฺตํ สจฺฉิกตํ ตทเคฺคน เต พฺรหฺมทณฺโฑ ปฏิปฺปสฺสทฺโธ’’ติฯ อิมาย โข ปน วินยสงฺคีติยา ปญฺจ ภิกฺขุสตานิ อนูนานิ อนธิกานิ อเหสุํฯ ตสฺมา อยํ วินยสงฺคีติ ‘‘ปญฺจสติกา’’ติ วุจฺจตีติฯ

ปญฺจสติกกฺขนฺธโก เอกาทสโมฯ

อิมมฺหิ ขนฺธเก วตฺถู เตวีสติฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ปรินิพฺพุเตสมฺพุเทฺธ, เถโร กสฺสปสวฺหโย;
อามนฺตยิ ภิกฺขุคณํ, สทฺธมฺมมนุปาลโก;
ปาวายทฺธานมคฺคมฺหิ, สุภเทฺทน ปเวทิตํ;
สงฺคายิสฺสามสทฺธมฺมํ, อธโมฺม ปุเร ทิปฺปติฯ

เอเกนูน ปญฺจสตํ, อานนฺทมฺปิ จ อุจฺจินิ;
ธมฺมวินยสงฺคีตึ, วสโนฺต คุหมุตฺตเมฯ

อุปาลึวินยํ ปุจฺฉิ, สุตฺตนฺตานนฺทปณฺฑิตํ;
ปิฏกํ ตีณิ สงฺคีตึ, อกํสุ ชินสาวกาฯ

น ปุจฺฉิ อกฺกมิตฺวาน, วนฺทาเปสิ น ยาจิ จฯ

ปพฺพชฺชํมาตุคามสฺส, สทฺธาย ทุกฺกฏานิ เม;
ปุราโณ พฺรหฺมทณฺฑญฺจ, โอโรโธ อุเทเนน สหฯ

ตาว พหุ ทุพฺพลญฺจ, อุตฺตรตฺถรณา ภิสิ;
ภูมตฺถรณา ปุญฺฉนิโย, รโช จิกฺขลฺลมทฺทนาฯ

สหสฺสจีวรํ อุปฺปชฺชิ, ปฐมานนฺทสวฺหโย;
ตชฺชิโต พฺรหฺมทเณฺฑน, จตุสฺสจฺจํ อปาปุณิ;
วสีภูตา ปญฺจสตา, ตสฺมา ปญฺจสตี อิติฯ

ปญฺจสติกกฺขนฺธกํ นิฏฺฐิตํฯ